

WEEKDIEREN IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

1. INLEIDING

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is een van de groenste grootstedelijke regio's van Europa. Het stadsweefsel is zeer gevarieerd. Het bestaat niet alleen uit gebouwen voor woningen, handelszaken, industrie of vrije tijd. De overgrote meerderheid van de terreinen waarop ze staan, zijn verfraaid met groene ruimten en grenzen aan tal van tuinen, parken, bossen, wouden, moerassen, vijvers verdeeld over een dicht hydrografisch netwerk.

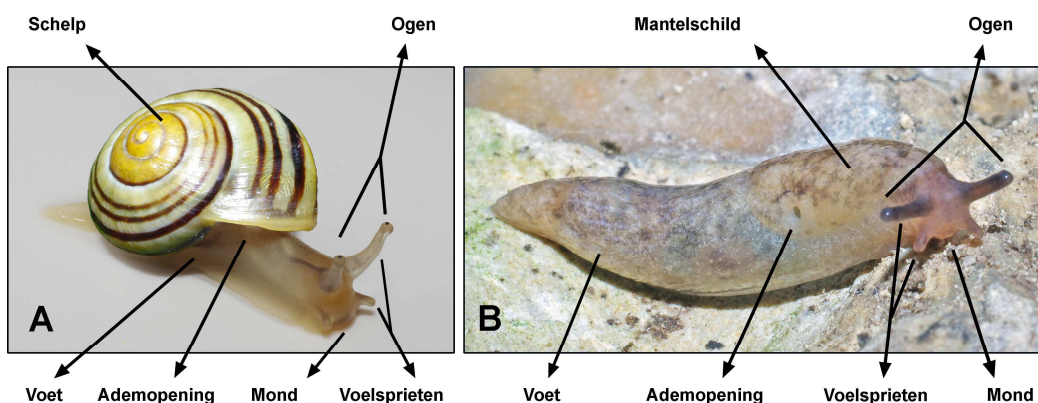
In al deze ruimten kunnen weekdieren worden aangetroffen. Deze zijn aanwezig in bijna alle milieus, op onze stadsmuren, in de kelders van onze huizen, in onze tuinen, in het gras, onder dode bladeren, op boomstronken, onder stukken afgestorven hout, in vijvers of beken.

De aanwezigheid van deze weekdieren in deze milieus is gedeeltelijk afhankelijk van de menselijke activiteit die dikwijls een bron van verontreiniging is. Bepaalde weekdieren kunnen gemakkelijk samenleven met de mens, terwijl andere nood hebben aan een natuurlijk milieu. Gelukkig zijn er in het Brussels Gewest beschermde natuurgebieden die een evenwicht tussen de mens en de natuur verzekeren. Er worden regelmatig metingen uitgevoerd door professionele of amateur-malacologen. Ze maken het mogelijk de evolutie van deze populaties te volgen. In dit opzicht spelen de weekdieren de rol van bio-indicatoren en afhankelijk van hun aanwezigheid is het mogelijk te bepalen of het milieu al dan niet gezond is en de rijkdom van de biodiversiteit ervan te evalueren.

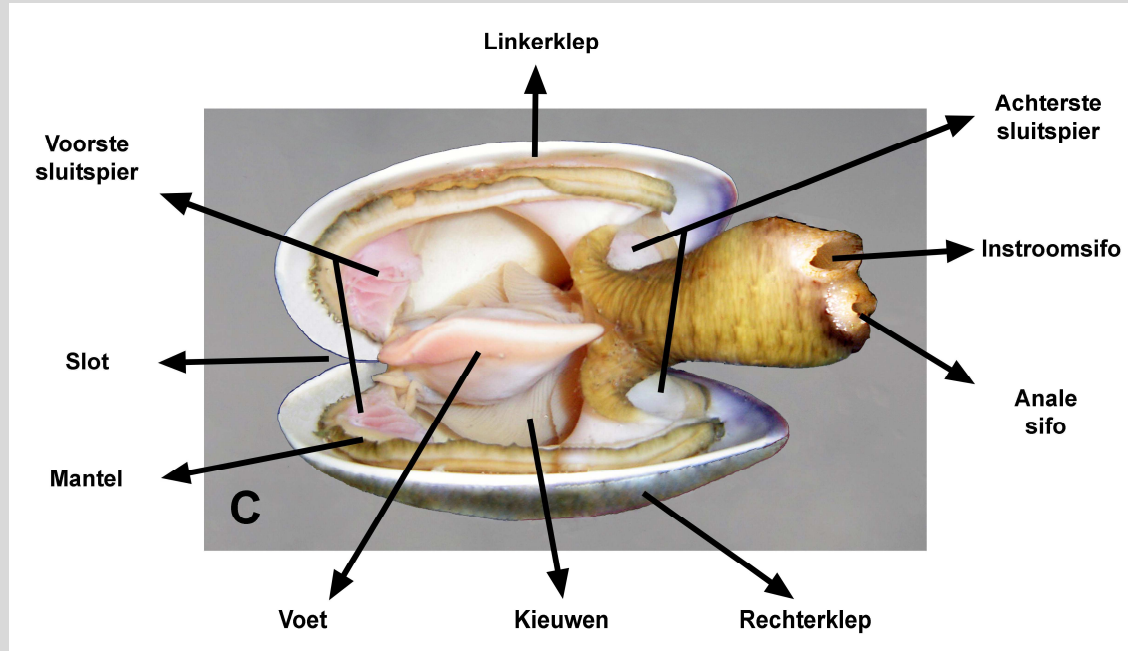
Identiteitskaart

Classificatie: de stam van de weekdieren (in het Latijn "mollusca" wat "week lichaam" betekent) groepeert een aantal dieren met een week lichaam die al dan niet over een schelp beschikken, met in het algemeen drie afzonderlijke anatomische delen, nl. het hoofd, de voet en de organen. Deze groep neemt de tweede plaats in het dierenrijk na de geleedpotigen (insecten, spinnen, schaaldieren, enz.), met min of meer 130.000 soorten die verdeeld zijn over alle milieus van de planeet. De stam is onderverdeeld in 8 klassen, waarvan slechts twee voorkomen in een stedelijk milieu: de **slakken** en de **tweekleppigen**.

De **slakken** zijn weekdieren met een unieke schelp (huisjesslakken - fig. A) of zonder schelp (naaktslakken - fig. B). Wanneer er een schelp is, is ze gemaakt van calciumcarbonaat en een organische stof, conchioline. Ze is in het algemeen opgerold in de vorm van een spiraal, maar kan een variabele vorm aannemen. Het weekdier is in staat om zich gedeeltelijk of volledig in zijn schelp terug te trekken. Bij hitte kan het de opening van de schelp hermetisch afsluiten door een soms verkalkt membraan. Bepaalde soorten van slakken beschikken op hun voet over een permanent hoornachtig of kalkhoudend deksel bestemd om de opening van de schelp af te sluiten. Er bestaan zee-, land- of zoetwaterslakken, d.w.z. dat ze in zoet water leven.

De **tweekleppigen** zijn weekdieren die worden beschermd door twee gelijke of ongelijke kleppen (mossel - fig. C) die zoals bij de slakken zijn samengesteld uit calciumcarbonaat en een organische stof, conchioline. Ze zijn verbonden door een gewricht en worden gesloten of halfopen gehouden door de gecombineerde actie van de voorste en achterste sluitspiers. Deze soorten leven exclusief in het water. Ze kunnen in zee- of zoetwater voorkomen.

Statuut en verspreiding: een aantal soorten van weekdieren zijn beschermd op Europees niveau. Een van deze beschermde soorten komt voor in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: het gaat om de nauwe korfslak (*Vertigo angustior*) die in de vallei van de Woluwe in Sint-Lambrechts-Woluwe (Hof-ter-Musschen) werd waargenomen.

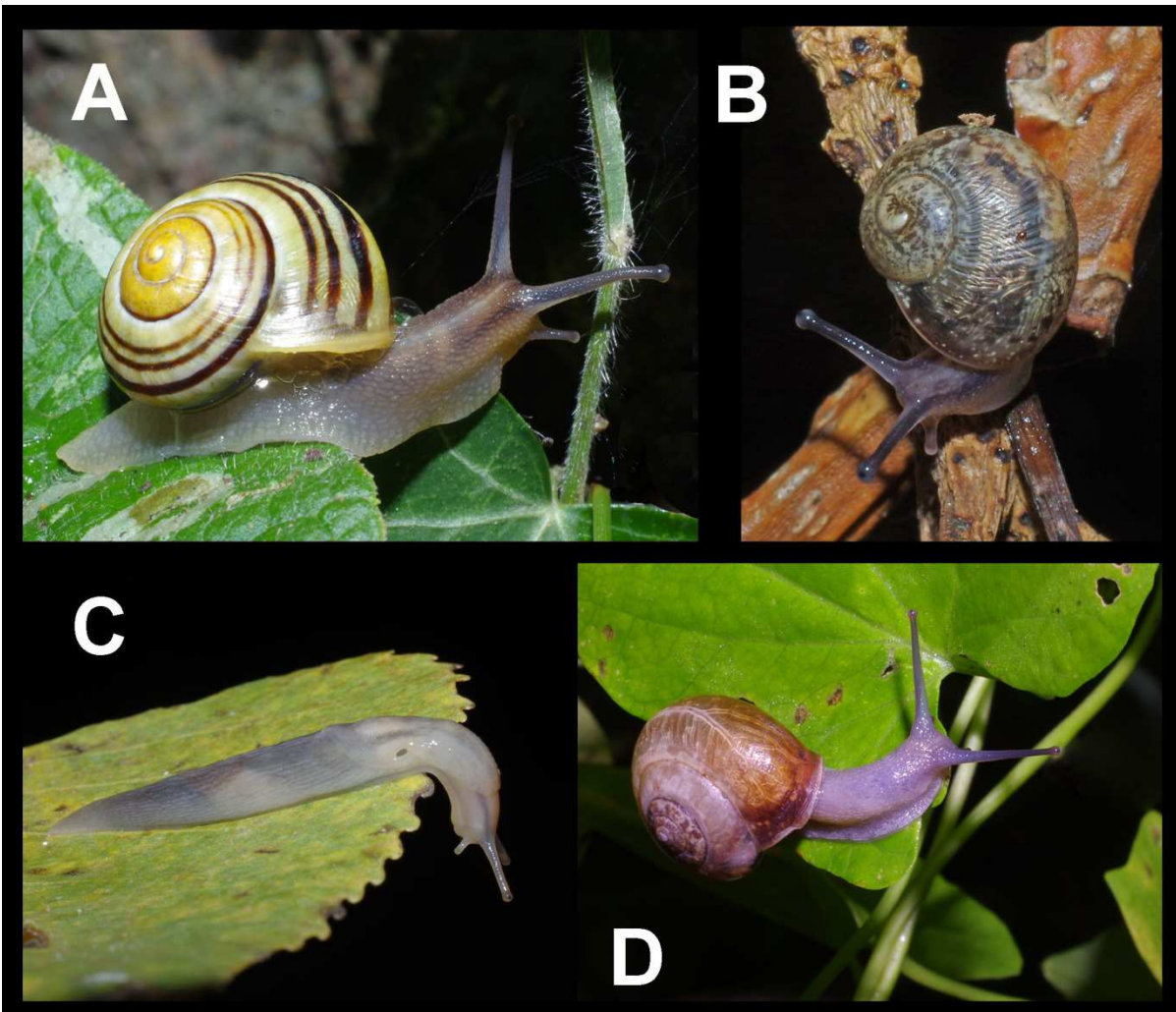
Er werden meer dan 180 inheemse land- en zoetwatersoorten geteld, verdeeld over het hele land, waarvan ongeveer 80 soorten in het Brussels Gewest. Vandaag zijn sommige onder hen, waaronder bijvoorbeeld de gekielde loofslak (*Hygromia cinctella*) invasieve exotische soorten.

2. LEVENSWIJZE

De **landslakken met schelp** zijn in het algemeen actief vanaf een bepaalde vochtigheidsgraad: dan verplaatsen ze zich via kruipbewegingen door zich uit te strekken buiten de schelp. Zo niet blijven ze in hun schelp. De **naaktslakken**, die niet over een schelp beschikken, zakken weg in de bodem om zich tegen de droogte te beschermen.

De meerderheid van de **landslakken** (huisjesslakken en naaktslakken) zijn herbivoren (maar niet uitsluitend). Ze eten bladeren, bloemen, zaden of wortels van hogere plantensoorten, maar ook algen. Ze eten ook paddenstoelen en korstmoss en diegene die cellulose kunnen verteren eten zelfs vochtig karton of papier. Sommige eten krenges, maar weinige zijn echt vleesetend. Het voedingsregime van de **slakken in aquatisch milieu** bestaat uit organisch afval, algen, protozoa, paddenstoelen, bacteriën en niet-organische deeltjes, slechts enkele zijn vleesetend.

De **tweekleppigen** vangen hun voedsel op een passieve manier. Ze steken een instroomsifo in hun halfopen schelp. Via deze sifo worden voedzame deeltjes die in het water zweven in de schelp gezogen. De kieuwen filteren vervolgens het water: het voedsel wordt gevangen en naar de mond gestuurd. Het gefilterde water wordt via een anale sifo uitgestoten.

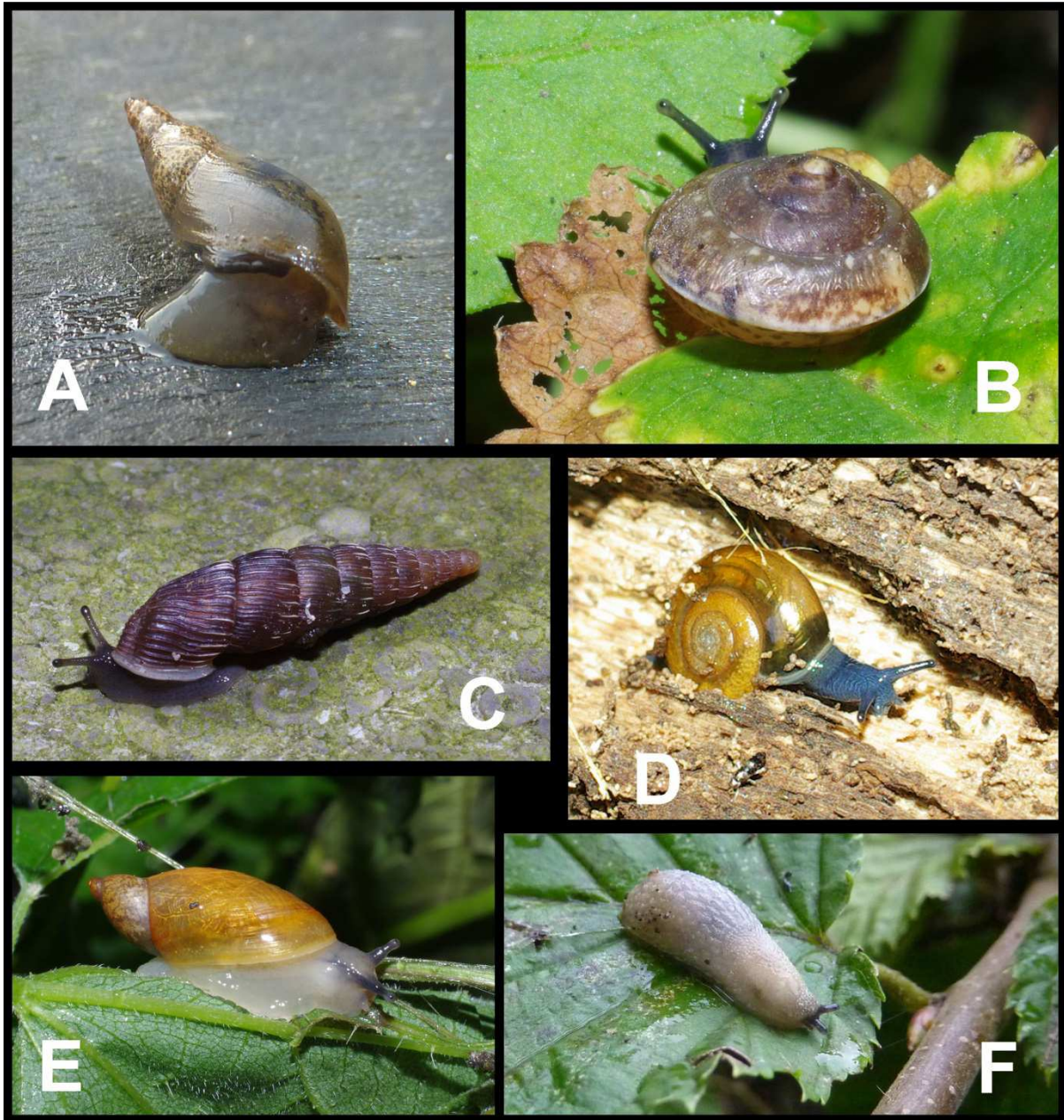

AFBEELDING 1 A. Witgerande tuinslak (*Cepaea hortensis*); B. Kleine wijngaardslak (*Cornu aspersum*); C. Zwervende akkerslak (*Deroceras invadens*); D. Grote karthuiserslak (*Monacha cantiana*).

(A-B-C : Rood-Klooster (Oudergem); D : Moeras van Jette).

3. ECOLOGISCHE ROL

Zoals alle levende wezens vinden de huisjesslakken en naaktslakken hun plaats in de trofische ketens. Door levende of dode planten, korstmossen en zelfs giftige paddenstoelen te eten, dragen ze bij tot de transformatie van deze organismen in voedzame organische stoffen. Anderzijds dienen ze als voedsel voor talrijke alleseters uit onze tuinen. Bij de zoogdieren zijn egels en spitsmuizen gek op huisjesslakken en naaktslakken. De vos lust af en toe ook wel een huisjesslak of een naaktslak. Bij de vogels is de zanglijster een soort die regelmatig huisjesslakken eet door hun schelp te breken tegen een steen (het befaamde "aambeeld" van de lijster). De merel, de ekster en de Vlaamse gaai doen dit ook, maar niet zo vaak. De watervogels zoals de meerkoet of de waterhoen eten regelmatig landslakken en tweekleppigen op de oevers van de vijvers. De grondeleenden zoals de wilde eend eten o.a. zoetwaterslakken. Bij de reptielen versmaden de ringslang en de hazelworm de naaktslakken niet. Bij de kikvorsachtigen eten de padden en de watersalamanders de jonge naaktslakken wanneer ze aan land komen. In het stro in de tuin eten volwassen kevers (kortschildkevers, loopkevers en aaskevers) huisjesslakken door de schelpen te breken met hun sterke kaken. Ook in het larvenstadium eten bijvoorbeeld glimwormen graag huisjesslakken. Bijna al deze groepen van dieren zouden lijden onder de verdwijning van de weekdieren.

Afbeelding 2: A. Gewone poeislak (*Limnaea stagnalis*); B. Gekielde loofslak (*Hygromia cinctella*);
C. Grote regenslak (*Balea biplicata*); D. Grote glansslak (*Oxychillus draparnaudi*);
E. Gewone barnsteenslak (*Succinea putris*); F. Egelwegslak (*Arion intermedius*).

(A-B : Kinsendael-Kriekenput (Ukkel); C : Sterrenwacht (Ukkel); D : Scheutbos (Sint-Jans-Molenbeek)
- E-F : Rood-Klooster (Oudergem)).

4. HINDER

Van de 80 soorten van weekdieren die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn geteld, veroorzaakt slechts een kleine minderheid overlast. Enkele soorten van naaktslakken kunnen grote schade aanrichten in de land- of tuinbouw. De neiging van deze dieren zich met groene planten te voeden, zich gemakkelijk te verstoppen, het licht te schuwen en dus vooral 's nachts actief te zijn, maakt hen geduchte tegenstanders voor de industriële producenten, maar ook voor de amateur-tuiniers. Op één nacht kan een individu tot de helft van zijn eigen gewicht verorberen.

Er bestaan ecologische methodes om de naaktslakken te bestrijden waardoor geen pesticiden moeten worden gebruikt. Er wordt ten eerste aanbevolen geen producten op basis van metaldehyde meer te gebruiken. Deze producten zijn doeltreffend tegen de naaktslakken, maar ook tegen hun roofvijanden, waaronder de egels.

Voor meer informatie over de wetgeving inzake het gebruik van pesticiden raden we u aan de betreffende pagina's op de website van Leefmilieu Brussel te lezen.

5. TIPS

- Eerst en vooral de diversiteit van de kleine fauna in de tuin trachten te bevorderen, waaronder de vele predatoren. Laat daarom in de hoek van de tuin een stapel hout of bladeren liggen om kevers (loopkevers en kortschildkevers) en zoogdieren (egels en spitsmuizen) zich te laten verschuilen. Richt een vijver in die de aanwezigheid van kikvorsachtigen zoals de pad, een grote eter van naaktslakken, bevordert.
- Valstrikken dicht bij de grond gebruiken die gedeeltelijk met bier gevuld zijn, is niet de beste oplossing. Ze trekken effectief naaktslakken aan, maar vangen ook de kevers die de naaktslakken eten. Het is beter om evenwijdig met de grond een dakpan of een plank te plaatsen waaronder de weekdieren 's nachts komen schuilen zodat deze exemplaren 's morgens kunnen worden verzameld.
- verspreid houtsnippers of zand rond de te beschermen planten, wat de betreding door naaktslakken bemoeilijkt. De methode moet jammer genoeg worden herhaald na elke regenbui.
- Het planten van bepaalde afstotende planten (zoals de goudbloem, knoflook of ui) tussen planten die moeten worden beschermd lijkt ook een efficiënte biologische bestrijdingsmethode te zijn.

Redactie: SRBM

MEER WETEN?

- Dienst Info-Leefmilieu van Leefmilieu Brussel -BIM: tel. 02 775 75 75 of: info@leefmilieu.irisnet.be
- De "Société Royale Belge de Malacologie" : www.societe-belge-de-malacologie.be